

Makale Gönderilme Tarihi / Article Submission Date: 12-09-2019

Makale Kabul Tarihi / Article Acceptance Date: 05-10-2019

Araştırma Makalesi / Research Article

INTERNATIONAL JOURNAL OF HUMANITIES AND EDUCATION (IJHE),
VOLUME 5, ISSUE 12, P. 897 – 919.

ULUSLARARASI BEŞERİ BİLİMLER VE EĞİTİM DERGİSİ (IJHE), CİLT 5,
SAYI 12, S. 897 – 919.

Peçenek-Oğuz Kökenli Çıtak Türklerinin Dili Üzerine¹

Hanife GEZER²

Özet

Evliya Çelebinin, Seyahatname'sinde "Bulgar-Tatar-Eflâk-Boğdan gibi çeşitli halkların karışımı" olarak tarif ettiği Çıtak Türklerinin bazıları 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı ve Balkan Savaşlarından sonra, bazıları ise 1914-1915 yıllarında Türkiye'ye göç etmiştir. Günümüzde Ankara, Tekirdağ, Çanakkale gibi Anadolu'nun birçok ilinde varlığını sürdürmekte olan Çıtak Türkleri, yerli halk tarafından hâlâ Pomaklar ile karıştırılmaktadır. Çıtak Türklerinin halk inanışları, tarihi geçmişleri ve kökenleri ile ilgili bazı çalışmalar yapılmasına rağmen dilleri ile ilgili çalışma yapılmamış olması bizi bu çalışmaya sevk etmiştir. Bu çalışmayla Çıtak Türkleri ağzının belli başlı özelliklerini tespit ederek Türkiye Türkçesi ağızlarına katkı sağlamak amaçlanmıştır. Bununla birlikte halk edebiyatı derleme çalışmalarına da faydası olacağı düşünülen malzemeler tespit edilmiştir. Çalışmada yazılı kaynak taraması ve mülâkat yöntemleri kullanılmıştır. Önce yazılı kaynak taraması yapılarak Çıtak Türklerinin tarihî geçmişine, *Çıtak* kelimesinin etimolojisine dair görüşlere ve *Çıtak* kelimesiyle ilişkili olarak *Gacal* ve *Pomak* kavramlarına değinilmiştir. Sonra Çanakkale'deki Çıtak köylerinden olan Çan'ın Asmalı ve Karadağ Köyü'nden, Biga'nın Dikmen ve Sarısifat Köyü'nden yapılan derlemelerde elde edilen metinler fonetik ve morfolojik açıdan incelenmiştir. Sonuç olarak Çıtak Türklerinin belli başlı ağız özellikleri tespit edilmiş ve bugünkü durumu ortaya koyulmuştur. Tespit edilen ağız özellikleri ile uzun yıllar Çıtaklarla ilişkide bulunmuş olan Pomaklar ve Gacalların öne çıkan ağız özellikleri karşılaştırılmış; bu ağızlar arasındaki benzerlik ve farklılıklar ortaya koyulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Çıtak Türkleri, Çıtak ağzı, Pomak ağzı, Gacal ağzı, Evliya Çelebi Seyahatnamesi.

About The Language Of Çıtak Turks

Abstract

Çıtak Turks who Evliya Çelebi believed that they are mix of Bulgarian-Tatar-Wallachian-Moldovian folks. Some of Çıtak Turks have migrated to Turkey during 1877-1878 Ottoman-Russian War or Balkan War, some of them have migrated between years of 1914-1915. Today, they still live in many cities of Anatolian like Ankara, Tekirdağ, Çanakkale nevertheless native population can't distinguish Çıtak Turks from Pomak Turks. We found study about language of Çıtak Turks necessary because of there is no study about their language although there are many studies about their folk faiths, historical backgrounds and origin. In addition this we determined some materials about folk literature. In this work we used two methods of literature review and compilation vocal texts. Firstly, we touched on their historical backgrounds and etymological origin of "Çıtak" words and then as regards with "Pomak" and "Gacal" words. We studied on compilation texts that we compiled from villages Asmalı and Karadağ of Çan-Çanakkale and villages Dikmen and Sarısifat of Biga-Çanakkale in terms of semantic, morphological and phonetical. Consequently, we determined some dialect features their language and revealed its today condition. And then these features were compared with Pomak and Gacal dialects.

Key words: Çıtak Turks, Çıtak dialect, Pomak dialect, Gacal dialect, Evliya Çelebi's Travelogue.

¹ Bu makale 15-18 Ekim 2015 tarihlerinde Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi'nde düzenlenen VIII. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu'nda sunulmuş özet olarak basılmış bildirinin gözden geçirilmiş biçimidir.

² Dr., Erciyes Üniversitesi, e-posta: hanifegezer@gmail.com

Giriş

Bizans kaynaklarına göre 1064 yılında Kumanlar tarafından sıkıştırılan 600.000 kişilik Oğuz kitlesi Tuna'yı geçip, Rum ve Bulgarlardan kurulu askerî birlikleri bozguna uğratmış ve Balkanların her tarafına akın etmiştir. Ancak birden bastıran soğuk kış ve salgın hastalıklar nedeniyle Oğuzların yarıya yakını yok olmuş, sağ kalanların büyük çoğunluğu Bizans tarafından Makedonya'ya bir kısmı ise Trakya'ya ve Dobruca'ya iskân ettirilmiştir (Kurat, 1972: 66).

1223 yılında Don Nehri boyunca Kuman-Rus ordusu ile Moğol ordusu arasında yapılan savaşta Kuman-Rus ordusu ağır bir yenilgiye uğramıştır. Kuman-Rus ordusundan geriye kalan Ruslar Kiev'e, Kumanlar ise Macaristan'a (Tuna boylarına) yerleşmişlerdir. Pilevne civarına yerleşerek Müslüman olanlar *Pomak* adını almışlardır. Dobruca'ya yerleşen ve Müslüman olanlar ise 11.yy başlarında Müslüman olmaya başlayan Peçeneklerle karışmışlar ve *Çıtak* adını almışlardır. Türkiye Trakyası ve Deliorman bölgesine yerleşen ve Müslümanlaşan Peçenek Türkleri ise *Gacal* adını almışlardır (Cebeci, 2009: 203).

Evliya Çelebi ise Seyahatname'nin III. kitabında Silistre'yi anlatırken Çıtakları, Tatarların yaptığı askerî harekâtlara katılan, Tatar seferinde at koşturan ayrı bir Dobruca kavmi; Tatar, Bulgar, Eflak ve Boğdan halklarıyla karışmış Süleyman Şah'ın askerlerinin nesli olduklarını aktarır:

... Çağatayî ve Rûm Nogayı gözlü, çıtak sözlü, beyâz Bulgar yüzlü dilberânları olur. Ekser vasatü'l-kâme tûvânâ ve zeberdest ve ehl-i zevk âdemleri olur. A'yânı akmişe-i fâhire ve çuka-i gûnâ-gûn giyerler. Ve ekseriyyâ cümle halkı Eflâk ve Boğdan tüccârlarıdır. Vasatü'l-hâl olan fukarâları hâline göre elvân bezlere kaplı kürkleri giyip başlarına Tatar kalpağı giyerler. Askerî tâ'ifesi yine Tatar gibi eğerli atlara süvâr olup sadak taşırlar. Bunlar Tatar seferinde yortarlar. Tatar-şeh kavmidir. Ammâ bunlar başka Dobruca kavmidirler. Tatar ve Bulkar ve Boğdan ve Eflâk'dan mütevellid olmuş kavmi Çıtak'dır. İbtida Âl-i Osmân'da Orhân Gâzî evlâdı Süleymân Şâh askerlerinden tenâsül bulup kalmışlardır. Andan Yıldırım Bâyezîd Hânî'de Tatar ile şehir müzeyyen olup vâlideleri Tatar ve Bulgar ve Eflâk ve Boğdan olup bir güne Çıtak kavmi olmuşlardır. (Kahraman, Dağlı, Dankoff vd., I.Cilt, III. Kitap, 2011: 192-193).

Çıtak Adının Etimolojisi

Halkın arasındaki söylentiye göre Hristiyan unsurlardan ayırt edilebilmeleri için çitlerini kireçle boyayan Müslüman Türklere "Çiti-ak" anlamına gelen *Çıtak* adı verilmiştir. Bilim adamları arasındaki görüşler ise çeşitlidir. Bazısına göre *Çıtak* "yerli" anlamındadır ve Orta Asya'da da aynı anlamda kullanılmaktadır (Şan, 2013:170). Bazısına göre Oğuzlarla

Peçeneklerin karışımından meydana geldikleri için “melez” anlamındadır (Cebeci, 2009: 203).

Diğer bir görüşe göre ise Eski Türkçede *çit* kelimesi, “sınır, uç, kenar” gibi anlamlara gelmekte *ak* ise “yer, mevki, bölge, ülke” gibi anlamlara gelmektedir. Her iki kelimenin bir araya gelmesinden oluşan *Çıtak* kelimesi, “kenar memleket, kıyı-köşe yer” demek olmaktadır ki *Çıtak* böyle yerlerin halkı manasına gelmektedir.

Çok eski devirlerde, kalelerin savunma alanı dışında kalan yerlerde ilk savunma hattı olarak çitler örülür ve arkalarına toprak yığılarak siperler vücuda getirilmiş ve böylelikle düşman bir süre kaleden uzak tutulmuş. Bu ilk savunma hattı ile kale arasında kalan bölgede yaşayan halka bu adın verilmiş olması mümkün görünmektedir. Sonraları bu bölge genişletilerek *Dağlılar*la *Şehirliler* arasında kalan ve dağ eteklerine kadar uzayan saha halkına *Çıtak* denilmiştir (Balkanlı, 1986: 283-284).

Derleme Sözlüğü’nde sekiz farklı *çıtak* kelimesi bulunmaktadır. Bu kelimelerden **çıtak (II)**’deki anlam, tarif edilen Çıtak Türkleriyle ilgili görünmektedir. Nitekim derleme yaptığımızda görüştüğümüz kişiler de göç ettiklerinde dedelerinin Türkiye’de yerleşmek için ovaları değil de hayvancılık yapabilecekleri ormanlık, şehirden uzak dağlık yerleri tercih ettiklerini aktarmışlardır:

çıtak (II)

1. “Dağda yaşayan ve odun satarak geçinen (kimse)”: Çıtaklar ağaç satıyor.

-Kütahya, Çayırılı *Haymana, *Çubuk, *Polatlı –Ankara, *Ereğli, Akait *Akşehir –Konya, *Çorlu - Tekirdağ

2. “Köylü”.

-İstanbul, Konya, Edirne.

3. “Kaba adam”.

*İnegöl –Bursa, Göğenç, Zıvarık –Konya.

4. “Yabancı, göçmen”.

-Balıkesir, Bursa, Kastamonu.

5. “Erkek hizmetçi”.

-Konya, Edirne.

Çıtak kelimesinin etimolojisi ile ilgili çok çeşitli görüşler bulunmasına rağmen bize göre bu kelime Trakya’da yaşayan “Türk”den ayrı bir milletin adı olmaktan ziyade o coğrafyada

yaşayan bir Türk boyunu diğer Türk boylarından veya gayrimüslim halktan ayırmak için kullanılan bir kelime olmalıdır. Tıpkı Oğuzların kendi boylarından olmayan Türkler için böyle kelimeler kullanmış oldukları gibi.

Evliya Çelebi Seyahatnamesi'ne Göre 17. Yüzyılda Rumeli'de Yaşayan Çıtakların Dilleri Hakkında

Evliya Çelebi, eserinin III ve VIII. kitaplarında Rumeli'nden bazı şehirleri anlatırken buralarda yaşayan Çıtakların yiyecek-içecekleri, onlara özgü bazı lezzetler ve bu lezzetlere verdikleri Çıtaklara özgü kelimeler, yaşayış tarzları, dış görünüşleri, giyim, kuşamları hakkında bilgiler vermiştir. Ayrıca ağızlarıyla ilgili bilgi vermek için bu konuyla ilgili doğrudan başlık açmıştır:

Lehçe-i mahsûs-ı lisân-ı kavm-i Çıtak

alatla “tiz ol”, kavra “getir”, ocak getir “ateş getir”, hışır “kavun”, hışırka “karpuz”, çoğaç “güneş”, alaf “saman”, kalayık “câriye”, baytalı akıt “atı sula”, kopayın ne abayın “dibelik ne işleyin?”, defke “kız”, çalma “sarık”, meçikli “ta’ûn”, börk “kalpak”, öñ beni “bekle beni”, aydı ver “söyleyi ver”, ocak kar “ateş getir”, keremin ayıdıvereyim “iyiliğin söyleyeyim”, selâm ayıtdım “selâmün aleyküm”, çorbacı ne apar ayıd “ağan nişler söyle!”, tahırla “bekle”, çidiver “eyi ver”, şikast oldum “ya’nî hasta oldum”, yundum kulunı “kısrağım tayı”, örp “at taşağı”, baytal cavı “at siki”. (III, 120a)

III. kitapta Evliya Çelebi, Silistre'den bahsettiği bölümde bu bilgileri verdikten sonra Çıtakların Dobruca kavmi olduklarını söyler ve “Çıtakların diliyle ilgili ayrıntılı bilgiyi İnşallah Dobruca ilinde yazarım.” diyerek Silistre ile ilgili bilgiler vermeye devam eder (Kahraman, Dağlı, Dankoff vd., I.Cilt, III. Kitap, 2011: 193).

Yine III. kitapta Dobruca bölgesindeki Göğemli Köyü'nü anlatırken halkının fesat çıkarıcı Çıtaklar olduğunu ama misafirlerine hürmette kusur etmediklerini Hz. Muhammed'i çok sevdiklerini, hoş sohbet insanlar olduklarını söyler. Çelebinin aktardığına göre bu bölge Yıldırım Bâyezîd Hân tarafından Sırp-Bulgar-Eflâk ve Boğdanlılardan fethedilip, buralara Tatar ve Anadolu halkından askerler yerleştirilmiştir. Daha sonra bu askerler Sırp-Bulgar-Eflâk ve Boğdan halkı ile kaynaşmış ve yeni bir nesil ortaya çıkmıştır. Bu nesil bir çeşit dil oluşturmuştur. Bu dili kendi aralarında konuşmaktadırlar ve onlardan başka kimse anlamamaktadır (Kahraman, Dağlı, Dankoff vd., I.Cilt, III. Kitap, 2011: 201-202). Daha sonra kullandıkları bazı kelimeleri örnek olarak verir:

Lisân-ı Dobruca, ya'nî tâ'ife-i Çıtak

hışır “kavun”, hışırka “karpuz”, çoğaç “güneş”, kalayık “câriye”, kavra “getir”, baytal “at”, baytalı akıt “atı sula”, kopayın “dibelik”, napayın “ne işleyim”, defke “câriye kızı”, çalma “sarık”, meçikli “tâ'ûn”, börk “kalpak”, öñ beni “bekle beni”, aydı ver “söyleyi ver”, ocak “ateş”, göyün “ocak”, ocak kavra “ateş

getir”, keremin ayıdı vereyin “iyiliğin söyleyi vereyim”, selâm ayıtdım “selâmünaleyküm”, çorbacı ne apar ayıd “ağan ne işler söyle”, tahırla “te’hîr eyle”, şikast oldum “hasta oldum”, yundum kulunu “kırsağım tayı”, örp “at hayası”, baytal cavı “at zekeri”, cidi ver “iyi ver”, kademli morvan “Âdem ismi Âdem”, ay dogdu “Âdem ismi”. (III, 125a) (Kahraman, Dağlı, Dankoff vd., I. Cilt, III. Kitap, 2011: 202).

Evliya Çelebi, eserinin VIII. kitabında bugün Yunanistan topraklarında kalan Mekre ve Ferecik ilçelerini anlatırken buradaki Çıtlıkların beyaz kıyafet giydiklerini, iri yarı olduklarını ve Rumca konuşmadıklarını, Türkçeye yakın bir çeşit Çıtlık dili konuştuklarını söyler. Konuşmalarına bazı örnekler verir:

... Ve bu Mekre kazası ve Ferecik kazasının cümle keferre re’âyaları aslâ Urûmca kelimât etmeyüp Türkçeye yakın bir gûne Çıtlık lisânları var. Cümle beyâz abâ ve kebe geyerler müşekkel keferelerdir kim isti’ mâl etdikleri lehçe-i mahsûsaları bunlardır.

Der-beyân-ı lisân-ı Ahıryan-ı Çıtlık

Evvelâ bir işe acele etme dese, "hulalama" derler. Ve "gilimiz de bile misik" ya’nî cümlemiz bile idik. Ve "saryife edelim acalur" ya’nî müşâvere edelim nice olur. Ve "sulubayımız neçik buyuramış eylece edesik" ya’nî voyvadamız her ne emr ederse öyle idelim. Ve her kelimâtlarının aralarında "ankolayına" lafzın gâyet {ziyâde} isti’ mâl ederler. Ve dahi niçe kerre yüz bin gûne elfâz-ı mühmeleleri var ammâ bu kadarca tahfîr olundu. (VIII, 207b) (Kahraman, Dağlı ve Dankoff, II. Cilt, VII. Kitap, 2011: 36).

A. Derlemeler

Metin derlemeleri tarafımızdan Çanakkale’nin Çan ilçesinin Asmalı ve Karadağ ile Biga ilçesinin Dikmen ve Sarısıfat Köylerinde yapılmıştır. Mülakat yaptığımız kişilerin aktardığına göre bu köylerdeki Çıtlık Türklerinin bazıları 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) sırasında bazıları da Balkan Savaşları sırasında Pomaklarla birlikte göç edip bu bölgeye yerleşmişlerdir. Dedelerinin, burada yerleşecekleri yeri seçerken Bulgaristan’dan göç ettikleri yerlere benzeyen dağlık, ormanın olduğu hayvancılığın yapılabileceği yerleri tercih ettiklerini söylemişlerdir. Çıtlık ağzı metin derlemeleri görüşme (mülakat) yöntemiyle derlenmiştir. Görüşmeler kayıt cihazıyla kaydedilmiş daha sonra tarafımızdan yazıya aktarılmıştır.

I. Metinler

I. I. Çıtlık Ağzından Örnek Metinler

Kaynak Kişiler: A: Asiye YILMAZ/ B: Fadime KAYA/ C: Zeliha ÖZTÜRK

Yaş: A: 75- İlkokul Mezunu- Ev hanımı/ B: 69- İlkokul Mezunu- Ev hanımı / C: 80- Okula gitmemiş- Ev hanımı

Derleme Yapılan Yer: Asmalı Köyü

Derleme Tarihi: 25.04.2015

Metin Ç.I:

A- (1) kafam te büle sārfoş eyice

B- (2) niçin?

A- (3) niçin, tansiyon āpını da icdim, şey yaptım, öle ürēm bayılör gibi.

B- (4) vallā bak bi şey olursun.

A- (5) bi sıkıntı, tēr yaptı, nāpacasın.

B- (6) te bi nene gelör, du bakım

C- (7) hoş geldiniz, sefā geldiniz.

B- (8) dur bakām, u tā bilir, ben bilemörü.

Kaynak Kişiler: **A:** Derleyici/ **B:** Asiye YILMAZ

Yaş: **B:** 75- İlkokul Mezunu- Ev hanımı

Derleme Yapılan Yer: Asmalı Köyü

Derleme Tarihi: 25.04.2015

Metin Ç.II:

A- (1) sen okula gittin mi teyze?

B- (2) beş sene gittim ilkokula. **(3)** beşten çıktım. **(4)** diplomamız yok ama. **(5)** en evelā teze okul açıldı ābeyimi aldılā, sōna yerine ötekiyi aldılā arkadan bizi aldılā arkadan gızgardaşlāmı aldılā, dokuz tane sıra sıra hepimiz gittik. **(6)** zîtine gidēdik zîtinden gelince gene gidēdik okula. **(7)** pirince gidēdik pirinçten gelince gidēdik okula. **(8)** o zaman beşi mecbur pekleycesin nāpalım işte öle öle dünyadan geçtik

A- (9) sonra nasıl evlendin?

B- (10) bi sevdiğim çocuk varıdı ona vermedi ağbeyimlē. **(11)** şindi sā diyvereyin de sen de ācık burdan şey yap bilgi kap. **(12)** ona vemedilē. **(13)** kimin goyunu kimin keçisi varısa ona gidēdik eskiden, çobana vēdilē. **(14)** ābeyim ille ona gidecesin dilenciye gitmeycesin dedi. **(15)** o dilenci şindi hacıya gitti ümreye gitti her yere gitti benim ürēm gidōru ben gidemedim... **(16)** ābeyim bu çok goyun bakōru seni buna verecen dedi nişanladı beni,

nişanlandık. (17) ben diyom gitmeycen öteki sevdiğim çocuk yokudu burda, gelivēdi... (18) rahmetli bubam dedi gızım dedi yokudu amānet atmak. (19) gızım dedi seni artık dedi başka bi ihtiyar varıdı seni artık o alır dedi başkası almaz dedi, sen amānetleri attın dedi. (20) analık deil mi kalk gızım dedi seni götüreyin dedi, uykudan beni uyandırdı. (21) amānetleri gaynatama verivēdi. (22) indirivēdilē tē ordan beni yarı yola gittim pişman oldum. (23) kaçacan şindi yine burdan başka yola kaçacan ama salālā mı beni unlā, kalaba gelmişlē beni almā. (24) ellerine geçtim. (25) beni gavrayıvādılā hadi eve. (26) gāldım artık o zaman. (27) bi dā ayrılmak yok şindi āyrılmak vā ama o zaman yokudu āyrılmak. (28) kör kör, topal topal neise. (29) ölüncî unda gideysin artık. (30) Āllah razı olsun dōmedi sōmedi ama çok çektik. (31) zenginlē hacıya gittilē ümreye gittilē biz bi yere gidemedik. (32) vallā gidemedik. (33) işte nāpalım. (34) elti gitti ümreye yalvardı beni. (35) bu gelin git dedi git anne dedi. (36) elti dedi hadi inge gidelim dedi. (37) sen benim huyumu bilōrsun ben senin huyunu bilōrun dedi. (38) e bu (kocası) başladı ağlamā. (39) ben ölecēn sen gelinceye de sen nası gidōrsun da... (40) o zaman nāpayın dedim. (41) kabul olmayacak hadi gitmeyin barik. (42) galdım o zaman. (43) işte gızım ömürlē bñle geçti.

Kaynak Kişiler: A: Saniye ARI/ B: Derleyici/ C: Seyide DURGUT

Yaşı: A: 85- İlkokul 3. sınıf mezunu- Ev hanımı / C: 78- İlkokul mezunu- Ev hanımı

Derleme Yapılan Yer: Karadağ Köyü

Derleme Tarihi: 20.04.2015

Metin Ç.III:

A- (1) ēskiden köyümüzde Pomak ta varımış, her şey varımış. **(2)** masal hikāye bilirin, bilirin ama masalların bēn çok uzundur bitmez.

B- (3) dinlerim ben olsun, anlat sen.

A- (4) dinlēsın ama dede benim bāyçadan geldīyse yemek yimē arıycak. **(5)** gızım biz ilkokul mēzunuyuz başka okuyamadık. **(6)** ani okul birincisiydim ama neyimiş gız çocuyūmuşuk da okuyunca bizi Kars'a sürecēmişlē, öte beri öle gızım okutmadılā. **(7)** tā hālā hevesliyin. **(8)** hālā hevesliyin gızım. **(9)** ama okuyamadık, nāpacasın.

B- (10) ben üniversitede görevliyim teyze sana yardımcı olurum gel, seni okutayım.

A- (11) gāri be gızım bizim kafalā alır mı? **(12)** akşamkı yidīmizi bilmiyoz. **(13)** gāri kafalā alır mı gızım. **(14)** alırkendi o kafalā. **(15)** çok seviyodu õretmenim benim. **(16)** õretmenim

babama òle yalvardı, òle yalvardı. (17) sen hiç karışma bu çocūn hakkını ben yimēcen ben okudacān bu çocū ben yazdıracān okullara ben takip edecēn dedi ama bubam bi gızım vā didi ben iki òlan tek gızdım. (18) dedi çok uzaklara sürülē dedi onunçin dedi ben gidip arayıp bulamam dedi. (19) en iyisi yanımda dursun dedi. okutmadılā işte.

B- (20) kardeşin yok mu?

A- (21) benim iki tāne òlan kardeşim vā ama onlā pek fazla meraklı deęildilē okumā. (22) hani ben şiyirimiş şeyimiş okulda birinciydim onunçin òretmenim çok özeniyōdu beni okutsun diye. (23) İlyasağa çiftliğinden Sabri Damar diye bi òretmenim vardı hāle unutmuyom. (24) bi baba gibiydi. (25) çok bizi seviyōdu işte çalışkanları çok seviyōdu gızım. (26) hiç bir kere bir tokat nedir yimedik. (27) hani işte unutmuyom, iyilik unudulur mu gızım? (28) onur duyuyom sizinlen gızım dērdi. (29) şiyir okuyurduk, cami önlerine gelirdik 23 Nisanlāda, çok eylencelē yapıyoduk gızım, eski zaman şarkılarını babannemden òrenirdim okulda òretmenlere sōlüyodum onlā da eksiklerini tamamliyodulā ne eğlenceli ne güzel şeylē çıkarıyoduk meydana. (30) be gızım diyōdu ben işte bōle şeylē istiyom sizden diyōdu. (31) eski şeylē istiyoz diyodu òretmenim.

B- (32) o zaman bana da masal anlat teyze bi tane.

C- (33) biricik anlat hadi.

A- (34) nasıl bilmem ki, çok uzun masallām vā. (35) babannem sōlüyōdu şimdi gızım diyodu:

(36) çıktım erik dalına / baktım urumeline

(37) onlā urumeli göçmeni nineleri dedeleri. (38) ninelēmiz òrlādan gelmişlē. (39) ondan sōna diyōdu:

(40) urumeli kızları / kaldı gavur eline diyōdu.

(41) ben de òretmene bunları hepsini sōyliveriyodum. (42) òretmenim diyodu be kızım nāsı bunları tutuyosun aklında. (43) ama o zaman kafamız beyin çalışıyodu gızım yaşlandıkça şimdi tutamıyoz aklımızda. (44) bōn doktor hanıma be kızım diyom ben cin gibiydim diyom okul birincisiydim diyom neden bōle oldum diyom. (45) hērşeyi unuduyom. (46) yaş yetmiş diyo. (47) onun için gızım tutamıyoz aklımızda bişî òle. (48) özeniyoz o günlere ama geldilē geçtilē. (49) gençliği hiç bi şey tutmuyo gızım hiç bi şey tutmuyo. (50) ondan sora bir şarkı gene vā:

çal çoban kavalı

annen ölmüş zavallı

ölsün varsın zavallı
ben bırakmam kavali

çal çoban kavali
nişanlın ölmüş zavallı
nişanlım ölmüş zavallı
ben bıraktım kavali

(51) bõle bî atıyo kavali toplumda cāmi önünde e herkez çok eylenceli bi şeylê olurdu ama buları bana hep babannem õredirdi ocān başında küçükken. (52) ben de onları okulda işte cahilim õretmene satıyom.

Kaynak Kişiler: A: Ayşe DURGUT/ B: Seyide DURGUT/ C: Derleyici/ D: Zekiye CAN/ E: Saniye ARI

Yaşı: A: 54- İlkokul mezunu- Ev hanımı / B: 78- İlkokul mezunu- Ev hanımı / D: 80- İlkokul 3. sınıf mezunu- Ev hanımı / E: 85- İlkokul 3. sınıf mezunu- Ev hanımı

Derleme Yapılan Yer: Karadağ Köyü

Derleme Zamanı: 20.04.2015

Metin Ç. IV:

A- (1) Bizim köy meselâ göçmen. **(2)** yani Bulgaristandan gelme. **(3)** Çanakkale savaşında bu köyde Rumlâ yaşıyõmuş. **(4)** hıc bi yeri bizim kölülê biyenmemiş dedelerimiz **(5)** hep mesela ova yerleri hıc beyenmemişlê **(6)** îretilik arāmişlâ orda malcılıkımış burda da malcılık... **(7)** mal bakacaz diye gez gez gez bu köye gelmişlê. **(8)** bu dāya gonmuşlâ. **(9)** îretili dediklēmizlen gene bõle keçilere saya yapıyõmuşlâ, onları õrtüyõmuşlâ. **(10)** anladın mı? **(11)** sıcak tutsun diye. **(12)** bizim meselâ dedemlê bile küçükken gelmiş. **(13)** ben hanî, annemin babaları küçük gelmiş, yetimimş küçükükke.

B- (14) altı yedi yaşında gelmiş bubamlâ...

C- (15) kaç yılında yani?

A- (16) Çanakkale savaşı ne zaman oldu? 1915'te. **(17)** o anda gelmişlê. **(18)** savaj zamanında göçmüşlê.

D- (19) burda gavurlâ vāmiş.

B- (20) kimisi dedelerin bu tarafa gelmiş, kimisi Yenice, Reşādiye taraflarına Ramazanlara gonmuşlâ. **(21)** kimisi de bu tarafa Dikmen, Sarısuvat hep dağılmış millet.

D- (22) dedeyi kesmiş gavurlā. (23) dîmen şeyde, tē aşā derede. (24) hadi arkadaş götü bizi deyi. (25) gavurlā gelmiş buranā. (26) dedeye demişlē hadi bizi götü, şeye... Karlı köyüne... (27) o da götümüş. (29) yarı yolda zıplamışlā garnından, yirmi yedi yerinden, öldürmüşlē dedeyi. (30) kalmış, kaç günde bulmuşlā kim bilir dedeyi, mafolmuş. (31) öle bilöruz.

B- (32) gavurdan dost olur mu...

D- (33) Bulgaristanda galan bile olmuş, bizim Selim dedeyin orda, Mēmedemin dedeyin kardeşinin çocukları vādı. (34) bi kere geldiği de nelē anlattı nelē...

E- (35) bēn bubam rahmetli derdi altı yedi yaşcāzında geldik dērdi, yaylada galmış unlā gene, ondan sonra gelmişlē.

D- (36) büyüklēmiz çok şeylē yaşamış, golay dîl işinden burî kop gel, ne getirebiliyon öküz arabasınan...

E- (37) buban gidör.

D- (38) bizim köyümüz dağıldı, kimisi okudu gençlēn çekti gitti. (39) galan burda malcılıkla genişiniyi.

B- (40) Saniye abla, sen de anladivā ēskiden nasıl ayinklē oluyodu bōle tutup görüdülē...

D- (41) şarkı söyleyivē, biricik çağırivē...

E- (42) Bismillah.

(43) in dereye bul beni

nerde būlayın seni

kız kardeşin yok yarım

kime sorayın seni

(44) çok türkū vā.

C- (45) sesin de güzelmiş.

E- (45) sesi güzel ama bacaklā gitmōru.

(46) bizim eve girmek var

kundura çevirmek var

düşün düşün al yarım

ölünce geçinmek var

(47) bak üç tane oldu.

ovadan gel ovadan

yollar çamur olmadan

yollar çamur olursa

gelemezsin ovadan

(48) böyün ayın ondördü

kız saçını kim ördü

ördüyse yarım ördü

ay karanlık kim gördü

(49) on iki tane Meriçlerin çocuk geldi, not vemişlē ona.

D- (50) Ramazayınkıya mı?

E- (51) yok şeye... Esmāyınkıya.

C- (52) seni kaçırdılar mı teyze?

E- (53) tabî. misir tālasını ekmē gittik. **(54)** o zaman daylāmız vā. **(55)** ben bu adama tā gitmezidim, ufakıdım, on altı yaşında. **(56)** misir ekēken beni zorla vēdilē ōrda. **(57)** ama biz burantı galdık, bubamız ölmüş, anamız doksan yedi yaşında öldü **(58)** hepimiz beş tane gızgardaş galdık, bi de ōlan, altı tane. **(59)** o zaman tōle vēdilē beni. **(60)** ama adam da iyi çıktı bereket vēsın, çok geçindik, hiç bak seksen yaşına basdım, tā bi tokadımı yimedim. **(61)** çok geçindik yavrum. **(62)** üç tane gızım vā. **(63)** biricî öldü. **(64)** Çan'daydı biri, Gocayayla'da biri, biri de kō içinde. yā... nāpalım...

(64) üç söyledi bu lafi

çok canlarım acıdı

atın yerden tarafı

D- (65) u gadā sen bilōrsun, biz gene hiç bilmōruz gāri.

E- (66)

yımirtamın sarısı

vay başımın ağrısı

elle yarım başımı

belki geçer ağrısı

(67) ben çok bilirdin ama yavlatçığım öldü, gēncecik. **(68)** sor bak buna, ben nelē bilirdin.

(69) sepetteki yulafi

kim söyledi bu lafi

çok canlarım sıkıldı
açın yardım tarafı

entarisı mor beni
verem ettin yar beni
niye verem olmayam
eller saracak seni

(70) böyle çıkıyoduk kızım ayınk yerine, karşılıklı sölüyoduk.

II. Metin Dışı Derlemeler

II.1. Çıtak Ağzından Metin Dışı Derleme Örnekleri

Derleme Yapılan Yer: Dikmen Köyü

Derleme Tarihi: 18.04.2015

Metin dışı Ç.1 (Çekimli Fiiller):

tutör / açör / dinledör / açıvarör / olduydu / ön dört teneke ceviz topladım vā / ekivēdik / çıkamōruz / geçinōrlar / burdayla / burlādayla / pitsin / yaparın dedi / napayın / goyduracan / gāk yat uyu / emen astalanıvōrsun / işle pitti / oturōrlar mı? / bırakamıyor ki / beklōruz / nāpıyosuz more / oturōruz / bilōruz / gelipdurumuşlā / varımış / küçüküdük / örenēymişsik / gidör / okuyvaracān / dıverin / idecēdik / yapacādık / bilmōn mu? / ürendim / çıkıvarıdık / utanmışsik / örticēmiş / yāmur yāyıcak / yapmör / alör / üreor (ürüyor) / ayırōru / geldīne (geldiğinzide) / yatarın (yatarım) / gözlēm görmör / ayıdına gitsinlē (ayırınca gitsinler) / yokudu / büyleyemiş (böyleymiş) / almōru / canı sıkılör / yıkayvar (yıkayıver) / olōru / çekōn / bilōn / çok korkō / getirin (getiririm) / kalkamōn (kalkamıyorum) / pekledi / peklöz / bakōz / anlamōlā (anlamıyorlar) / yaşlanmışsik

Derleme Yapılan Yer: Dikmen Köyü

Derleme Tarihi: 18.04.2015

Metin dışı Ç.2 (Kelimeler):

ano: ana / helbet: elbet / pütün: bütün / ayınk: düğün / yavlat ~ yavlaç: çocuk / tize: teyze / inge: yenge / unlālā: onlarla / vā: var / Esmāyınk: Esmanınki / biricik: mani / üretmen: öğretmen / utansak: utangaç / bōn ~ böyün: bugün / yokā: yukarı / havruz: havuz / toktur:

doktor / eni gonu: iyice / bayça: bahçe / Palta Limanı: Balta Limanı / paşhemşeri: baş hemşire / gızan: çocuk / bēn: benim / pasma: basma (kumaş türü)

I. II. Gacal Ağzından Örnek Metinler

Gacal Türklerine ait metinler Fehmi Gök'ün *Gacal Türklerinin Dili ve Edebiyatı* adlı kitabından alınmıştır.

Metin G.I:

(1) -alın mutfā onu. (2) adi o da size suvan durasın. (3) bunlar sarayda kırk tane kızmışlar. (4) Hamza dayı gidiya, başlıya suvan dōramaya. (5) Bunlar şincikin orada er gün iş yaparlarmış. (6) Hamza dayının çocū büyüyü. (7) kāveye çıkıyı. kāvedekiler çocūa:

(8) -a be! boban Güldalini almaya gittiydi. (9) Öldüyse Allah rāmet eylesin. (10) Sā ise kulā çınlasın. (11) Seneler geçti üstünden gayrikini gelmedi. (12) Çocuk bunu duyar koşarak eve geliyi. (13) anasına:

(14) -a be ana! benim bobam varmış da niçin sülemedin sen bana?

(15) -a be kızanım! (16) o gitti Güldalini almaya, seneler geçti geri dönmedi.

(17) o günlerde kūve yine mektup geliyi.

(18) -yok mu bu Güldalini alacak?

(19) geliyi şindi bu çocuk.

(20) benim bobam Güldali ūrunda öldü. (21) ben de onu almā gidecēm.

(22) -aman kızanım gitme! ben yalnız ne yaparım?

(23) -yok ben gidecēm.

(24) çocuk çekilip gidiyi Güldalinin sarayına. (25) varıyı, sarayın pordalarına bakıyı açık. (26) orada bi kocakarı varmış. (27) kocakarı çocūa:

(28) -kızanım saraydaki yataklardan angisi sıcaksa o yatak Güldalinindir. (29) git o yatā yat!

(30) gidiya çocuk o sıcak yatā yatıyı. (31) bi de baksalar kırk tane kız gül bāçesinde gezelerlermiş. (32) olanı görüyālar. (33) Güldalinin yatāna yatmış uyuyu. (34) Güldali yatā silkeleyip olanı aşığā atıya. (35) olan gözlēni ovuşturarak kalkar. (36) yanındaki sazı eline alır:

(37) karşıdan gelen dilber

kuzum adına ne derler?

zülüflerin dökmüş yüze

kuzum adına ne derler? ...

(38) hemen bunlar burada bi nikā akşama kadar bir cümbüş bi ahenk... (39) Hamza dayı orada mutfakta suvan dūraya dursun. Öte yanda güvey koyuyalar Güldalini'nle çocū.

(40) - a be hey Hamza dayı! bi çocukla Güldali evlendi, diyalalar.

(41) -kimmiş o bakayım? kör oldu gözlerim suvan duraya duraya. (42) gideyim iki çift laf süleyeyim o erife; ölünce kadar çıkarmasın aklından. (43) Hamza dayı sazı eline alarak:

(44) hey gidinin puştu hey!

uçan kuşlara hökmün geçti

Güldalini kendine bende ettin;

bil bana Hamza dayı derler

kalenin etrafı yılan

seni sardı körpe civan

ateşe yansın bütün cihan

bil bana Hamza dayı derler...

(45) hemen oradan çıkar çocuk:

(46) -a be boba sen misin? (47) ben senin çocūum. hadi anam seni gündüzleyin bataкта geceleyin yatakta bekliyi. (48) anam senin olsun. (49) Güldali de benim olsun. (50) al bir şinik altını. git anama bakayım.

(51) Hamza dayı tasını tarağını toplayıp köüne dönüya. (52) kocakarsına gidiya. (53) çocuk da ölünceye kadar Güldali'sinle sarayda yaşıyı.

II. II. Gacal Ağzından Metin Dışı Derleme Örnekleri

Gacal Türklerine ait fiil çekimleri Erman Artun'un *Tekirdağ ve Balkan Muhacirleri Şivesi* adlı yayımlanmamış bitirme tezinden alınmıştır.

Metin dışı G. I. (Gacal Ağzında Fiil Çekimi)

	ŞİMDİKİ ZAMAN	GENİŞ ZAMAN	GELECEK ZAMAN	G. GEÇMİŞ ZAMAN	D. GEÇMİŞ ZAMAN
I. Teklik Şahıs	yaşıyım	yaşarım	yaşıcām	yaşadım	yaşamışım
II. Teklik Şahıs	yaşıysın	yaşarsın	yaşicān	yaşadın	yaşamışsın
III. Teklik Şahıs	yaşıyı	yaşar	yaşıcak	yaşadı	yaşamış
I. Çokluk Şahıs	yaşıyız	yaşarız	yaşicāz	yaşadıú	yaşamışú
II. Çokluk Şahıs	yaşıysınız	yaşarsınız	yaşıcaksınız	yaşadınız	yaşamışsınız
III. Çokluk Şahıs	yaşıylar	yaşarlar	yaşıcaklar	yaşadılar	yaşamışlar

I. III. Pomak Ağzından Örnek Metinler

Pomak Türklerine ait metinler, Hanife Gezer'in "Kıpçak-Kuman Kökenli Pomak Türklerinin Dili: Pomakça ve Pomak Ağzı" başlıklı bildirisinden alınmıştır.

Metin P.I:

(1) yāzın hasta yatmışım bütün kış yataklardā. (2) ērşey dışarı çıkıyor ben toprağa gidiyom. (3) ölüyom anam ölüyom senin içine yatmıyor. (4) beni inanmıyorsun. (5) ānnem bütün çeyizlerimi çıkardı evin önündē dizdi, sērdi, yāktı ōnları. (6) yānyıyom anam yānyıyom ērşey

yandığı gibi. (7) bēn de öyle yanıyom. (8) yarın düğünüm olucak, evin önünde beşik bağlanacak... (9) kurulacak beni tahtaya koyucaklar. (10) toprağı hazırlayacaklar. (11) ölüyom anam ölüyom sen beni inanmıyorsun. (12) camiden hocalar gelicek, cematımı kuricek, beni omuzlarına alicek, musallatā götüricek. (13) ölüyom anam ölüyom, sen beni inānmıyorsun. (14) ānnesi bir gün saklamış evin içinde sevgililikten, kıymatlılıktan, kimseye komşulara söylememiş. (15) gene kız diyomuş ölüyom anam ölüyomsen beni inānmıyorsun.

Metin P.II:

(1) bizim küyden bi kızlan babası gitmişler tarladan (...) (...) (2) öt zamanında öt sarmaya tarlaya. (3) sarmışlar otu demetleri, bayırın ortasına gelmişler ayvanları çözmüşler, gelmişler babasının ellerini, ayaklarını bağlamışlar önüne bi demet ot koymuşlar. (4) kızını tutmuşlar götürmüşler Bigi'ye olana. (5) babası bağırırır:

(6) -kızımı götürdülēr, kızımı götürdülēr.

(7) ördan ihtiyār bi adam görmüş, gelmiş söylemiş köye. (8) demiş kalaycının kızını tuttular, götürdüler Biga'ya, çābukun, kurtarın adamı.

B. İnceleme

I. Fonetik ve Morfolojik Açıdan Öne Çıkan Çıtak Ağzı Özellikleri

1- Geniş zaman kipi için *-ōru*; olumsuzu için *-mōru* ekinin kullanıldığı tespit edilmiştir.

1. Teklik Şahıs	alōrun/ almōrun
2. Teklik Şahıs	alōrusun/ almōrusun
3. Teklik Şahıs	alōru/ almōru
1. Çokluk Şahıs	alōruz/ almōruz
2. Çokluk Şahıs	alōrusuz/almōrusuz
3. Çokluk Şahıs	alōrulā/ almōrulā

2- Şimdiki zaman kipi için *-ōr / ō*, olumsuzu için *-mō* ekinin kullanıldığı tespit edilmiştir: *canı sıkılōr, çok korkō, ađlō, oturamōn, görmōr, peklōz.*

3- Bazı kelimelerde kelime başı /b/ sesi /p/ sesine dönüşmüştür: *Palta Limanı* “*Balta Limanı*”, *pit-* “*bitmek*”, *pekle-* “*beklemek*”, *pütün* “*bütün*”, *paşhemşeri* “*başhemşire*”, *pasma* “*basma (kumaş türü)*”.

4- I. teklik şahıs için –n eki çoğunlukta olmak üzere –m ekinin de kullanıldığı tespit edilmiştir: *yaparın*, *yatarın*, *getirin* (*getiririm*), *hastanedeyin*. Bu özellik Evliya Çelebinin örneklerinde de mevcuttur: *napayın* “*ne işleyim*”, *keremin ayıdı vereyin* “*iyiliğin söyleyi vereyim*”, (III, 125a).

5- İsimlerin yüklem olarak kullanılması sırasında ek-fiil ekleşmemiş olarak telaffuz edilmektedir: *varımış*, *küçüküdük*, *yokudu*.

6- İstek kipinin rivayeti ve öğrenilen geçmiş zaman kipi ile çekimlenmiş örneklerde 1. çokluk şahıs eki için –sIk eki görülmektedir: *öreneymişsik*, *utanmışsik*, *yaşlanmışsik*. Evliya Çelebinin verdiği örnekteki istek çekiminde de 1. çokluk şahıs ekinin –sIk olduğu görülmektedir: “*Ve sulubayımız neçik buyuramış eylece edesik ya’nî voyvadamız her ne emr ederse öyle idelim.*” (VIII, 207b)

7- İlgi ekinde tek şekil bulunmaktadır: –In. Ünlü ile biten kelimelere ilgi eki geldiğinde araya /y/ yardımcı ünsüzü girmektedir: *Esmayın*, *dedeyin*.

II. Öne Çıkan Özellikler Bakımından Diğer Ağzlarla Fonetik Karşılaştırma

Çıtak Ağzı	Pomak Ağzı	Gacal Ağzı
Kelimelerde kısalma olduğunda ünlüler uzamaktadır: <i>aşā</i> “ <i>aşağıya</i> ”, <i>sabālan</i> “ <i>sabahleyin</i> ”, <i>gidecēz</i> “ <i>gideceğiz</i> .”	Kelimelerde kısalma olduğunda ünlüler uzamaktadır: <i>aşā</i> “ <i>aşağıya</i> ”, <i>sabālan</i> “ <i>sabahleyin</i> ”, <i>gidecēz</i> “ <i>gideceğiz</i> .”	Kelimelerde kısalma olduğunda ünlüler uzamaktadır: <i>aşā</i> “ <i>aşağıya</i> ”, <i>sabālan</i> “ <i>sabahleyin</i> ”, <i>gidecēz</i> “ <i>gideceğiz</i> .”
Bazı kelimelerdeki /b/ sesleri /p/ ye dönüşmektedir: <i>pit-</i> , <i>pekle-</i> .	-	-
Bazı kelimelerin başında ve ortasında bulunan /ö/ sesi /ü/ ye dönüşmektedir: <i>üretmen</i> ,	-	Bazı kelime başında ve ortasında /ö/ sesi /ü/ ye dönüşmektedir: <i>üretmen</i> , <i>üt-</i>

üt- “öğüt-”, büle “böyle”.		“öğüt-”, büle “böyle”.
Çokluk ekindeki /r/ sesi düşmekte ve bu sestten önceki ünlü uzamaktadır: <i>ōlanlā</i> “oğlanlar”, <i>evlē</i> “evler”.	-	-

III. Öne Çıkan Özellikler Bakımından Diğer Ağzlarla Morfolojik Karşılaştırma

Çıtak Ağzı	Pomak Ağzı	Gacal Ağzı
Geniş zaman kipi için -ōru, olumsuzu için -mōru şeklinin yanında nadir olarak -r şekli de tespit edilmiştir: <i>alōrun, gelōru</i> .	Türkiye Türkçesindeki gibi -r şeklindedir: <i>gelirim, gelir</i> .	Türkiye Türkçesindeki gibi -r şeklindedir: <i>yaşar, yaşarsın</i> .
Şimdiki zaman kipi için -ōr / ō, olumsuzu: -mōr şeklinin kullanıldığı tespit edilmiştir, nadir olarak -yor şekli de kullanılmaktadır: <i>canı sıkılōr, çok korkō, ağılō, oturamōn, almōru, görmōr, peklōz</i> .	Şimdiki zaman eki /r/ sesinin düşmesinden dolayı -yo şeklindedir: <i>geliyom, gidiyon</i> .	-i /-y ve -ya/-ye olmak üzere iki şeklindedir: <i>gidîn (gidiyorsun), gidî (gidiyor), gidiyan (gidiyorsun), gidiya (gidiyor), gidiler (gidiyorlar)</i> .

Sonuç

Bugün Anadolu’da yerli halkın zannettiğinin aksine 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında ve daha sonra da Balkan Savaşları sırasında Pomaklarla birlikte Bulgaristan’dan Türkiye’ye göç eden Çıtak Türkleri, Pomak değildirler. Pomaklar, bugün kendi aralarında Pomakça olarak adlandırdıkları; söz varlığında çok sayıda Bulgarca ve Slavca kelimeleri barındıran bir dil konuşmaktadırlar. Pomak olmayanlarla ise Pomak ağzı olarak adlandırdığımız ve örneklendirdiğimiz şekilde Türkçe konuşmaktadırlar. Oysa Çıtak Türkleri, Pomakça dedikleri bu dili bilmemektedirler.

Coğrafi bölge olarak aynı bölgeden gelen ve kökenleri Oğuz Türklerine dayanan Gacal, Pomak ve Çıtak Türklerinin ağzı, fonetik uzunluklar ve kelime vurguları bakımından benzerlik gösterse de bazı morfolojik özellikler bakımından birbirinden ayrılmaktadırlar.

Metinlerde Kullanılan Çeviri Yazı İşaretleri	
ā: uzun a	ō: uzun o

ē: uzun e/ ě: açık e	ō: uzun ö
ī: uzun ı	ū: uzun u
î: uzun i	û: uzun ü

Kaynakça

- ARTUN, Erman (1974). *Tekirdağ ve Balkan Muhacirleri Şivesi*, Yayımlanmamış Bitirme Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- BALKANLI, Ali Kemal (1986). *Şarkî Rumeli ve Buradaki Türkler*, Ankara: Elhan Kitabevi.
- CEBECİ, Ahmet (2009). Gagavuzların Atası Uzlar ve Göç Yolları, *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, S. 29 (Özel Sayı), Ankara, 197-209.
- GEZER, Hanife (2014). Kıpçak-Kuman Kökenli Pomak Türklerinin Dili: Pomakça ve Pomak Ağzı, *V. Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Öğrenci Kongresi (23-24 Haziran 2014)*, İstanbul Kültür Üniversitesi, İstanbul.
- GÖK, Fehmi (2010). *Gacal Türklerinin Dili ve Edebiyatı*, İstanbul: İstanbul Ofset Basım Yayın.
- KAHRAMAN, S.A., DAĞLI, Y., DANKOFF, R. vd (2011). *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: I (I-VI. Kitaplar)*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- KAHRAMAN, S.A., DAĞLI, Y. & DANKOFF, R (2011). *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: II (VII-X. Kitaplar)*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- KURAT, Akdes Nimet (1972). *IV - XVIII. Yüzyıllarda Karadeniz Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- KALAFAT, Yaşar & ULUTİN, Hakan (Erişim tarihi: 20 Nisan 2015). Karşılaştırmalı Gacal-Gerlova-Çıtak-Tozluk Türkleri Halk İnançları, <http://www.yasarkalafat.info/dosyalar/kalafat2015133935.pdf>
- ŞAN, Ayşegül Ümmühan (2013). *Darülfünûn İlahiyat Fakültesi Mecmuası'nda Yayımlanan Tarih İle İlgili Makaleler ve Sosyal Bilgiler Eğitimi'nde Kullanılabilirliği*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya.

Extended Abstract

Introduction

According to the Byzantine sources, the masses of 600,000 Oghuz who were compressed by the Cumans in 1064 passed the Danube, defeated the military units of the Greeks and Bulgarians and flocked all over the Balkans. However, almost half of the Oghuz people were destroyed due to the cold winter and epidemics, and most of the survivors were resettled by Byzantium to Macedonia and some to Thrace and Dobruja (Kurat, 1972: 66).

In 1223, the Cuman-Russian army was heavily defeated in the battle between the Cuman-Russian army and the Mongolian army along the Don River. The remaining Russians from the Cuman-Russian army settled in Kiev, and the Cumans settled in Hungary (the Danube). Those who settled in the vicinity of Pilevne were called Pomak Muslims. Those who settled in Dobruja and converted to Islam became confused with the Pechenegs who became Muslims in the early 11th century and took the name Çıtak. Who settled in the Thrace region of Turkey and the Turks Deliorman and convert to Islam who have received the Pecenek Gacal name (Cebeci, 2009: 203).

At the 3th book of his travelogue while Evliya Çelebi is describing Silistra in his book Çıtak Turks, a separate Dobruese tribe who participated in the military operations of Tatars and ran horses during the Tatar campaign; Tatar states that the soldiers of Suleiman Shah, who were mixed with the peoples of Bulgaria, Wallachia and Bogdan, are descended:

... Çağatayî ve Rûm Nogayı gözlü, çıtak sözlü, beyâz Bulgar yüzlü dilberânları olur. Ekser vasatü'l-kâme tûvânâ ve zeberdest ve ehl-i zevk âdemleri olur. A'yânı akmişe-i fâhire ve çuka-i gûnâ-gûn giyerler. Ve ekseriyyâ cümle halkı Eflâk ve Boğdan tüccârlarıdır. Vasatü'l-hâl olan fukarâları hâline göre elvân bezlere kaplı kürkler giyip başlarına Tatar kalpağı giyerler. Askerî tâ'ifesi yine Tatar gibi eğerli atlara süvâr olup sadak taşırlar. Bunlar Tatar seferinde yortarlar. Tatar-şeh kavmidir. Ammâ bunlar başka Dobruca kavmidirler. Tatar ve Bulkar ve Boğdan ve Eflâk'dan mütevellid olmuş kavm-i Çıtak'dır. İbtida Âl-i Osmân'da Orhân Gâzî evlâdı Süleymân Şâh askerlerinden tenâsül bulup kalmışlardır. Andan Yıldırım Bâyezîd Hânî'de Tatar ile şehir müzeyyen olup vâlideleri Tatar ve Bulgar ve Eflâk ve Boğdan olup bir gûne Çıtak kavmi olmuşlardır. (Kahraman, Dağlı, Dankoff et.al., I.Vol., 3th. Book, 2011: 192-193).

Etymology of The Name Çıtak

According to the rumor among the people, the Muslim Turks who painted their fence with lime were called Çıtak, which means “Çiti-ak”. Opinions among scientists are varied.

According to some, *Çitak* means “indigenous” and is used in the same sense in Central Asia (Şan, 2013:170).

According to some, it means “hybrid” because they consist of a mixture of Oguz and Pechenegs (Cebeci, 2009: 203).

According to another view, the word *çit* in Old Turkish means “border, edge” while *ak* means “place, position, region, country”. The word *Çitak*, which consists of the combination of both words, means “edge country, coastal-corner place which means *Çitak* people of such places.

In ancient times, fences were built as the first line of defense in the places outside the defense area of the castles, and the trenches were brought back to the body by stacking soil behind them and thus the enemy was kept away from the castle for a while. It is possible that this name was given to the people living in the area between this first line of defense and the castle. Later on, this region was expanded and the people of the area between the Mountainers and the Citizens were called *Çitak* (Balkanlı, 1986: 283-284).

The Compilation Glossary contains eight different *Çitak* words. The meaning of these words in **çitak (II)** seems to be related to the described *Çitak* Turks. Indeed, do we compile our opinions when people also migrated to the plains grandfather they can not woodland animal to settle in Turkey, they have said that they prefer remote mountainous areas of the city:

çitak (II)

1. “A man who lives in the mountains and lives by selling wood”: *Çitaks* are selling wood.

-Kütahya, Çayırılı *Haymana, *Çubuk, *Polatlı –Ankara, *Ereğli, Akait *Akşehir –Konya, *Çorlu -Tekirdağ

2. “Peasant”.

-İstanbul, Konya, Edirne.

3. “Rude man”.

*İnegöl –Bursa, Göğenç, Zıvarık –Konya.

4. “Foreign, immigrant”.

-Balıkesir, Bursa, Kastamonu.

5. “Male maid”.

-Konya, Edirne.

Although there are various opinions about the etymology of the word *Çitak*, in our opinion, this word should be a word used to differentiate a Turkish tribe living in that geography from

other Turkish tribes or non-Muslim people rather than being the name of a nation separate from the “Turk” living in Thrace. Just as the Oghuzes used such words for Turks who were not their own.

According to Evliya Çelebi’s Travelogue About the Languages of the Çıtaks Living in Rumelia in the 17th Century

Evliya Çelebi, 3th and 8th of his work. In his books, he gave information about the food and beverages of the Çıtak people living in Rumelia, some of the special tastes and the words specific to the Çıtak people, their lifestyles, appearances, clothing and clothing. He also opened a direct topic on this subject to give information about their mouths.

In the 3th book, Evliya Çelebi, after giving this information in the section he mentions about Silistra, says that the Çıtak people are the people of Dobru and he continues to give information about Silistra by saying In I hope I will write the detailed information about the language of the Çıtak people in the province of Dobrucalah (Kahraman, Dağlı, Dankoff et.al., Vol:1, 3th. Book, 2011: 193).

In the 3th book describing the village of Dobruca- Göğemli, he says that Çıtak people who mischief, but they do not fault the reverence, they love the Prophet Hz. Muhammad and that they are pleasant conversation people. According to Çelebi, this area was conquered by Yıldırım-Bâyezîd Han from Serbian-Bulgarian-Wallachian-Moldovians and soldiers from Tatar and Anatolian people were settled there. Later, these soldiers fused with the Serbs, Bulgarians, Wallachian, Moldovians and a new generation emerged. This generation has formed a kind of language. They speak this language among themselves and no one else understands it (Kahraman, Dağlı, Dankoff et.al., Vol: I, 3th Book, 2011: 201-202). Then he gives some words as an example.

In his 8th book, while Evliya Çelebi is describing the Mekre and Ferecik districts remaining on the territory of Greece today, Çıtaks said that they were wearing white clothes, they were big and did not speak Greek, and spoke some kind of Çıtak language. He gives some examples of his speeches.

A. Compilations

Text compilations have been made by us in the villages of Asmalı and Karadağ in the Çan district of Çanakkale and Dikmen and Sarısifat villages of the Biga district. According to the interviewees, some of the Çıtak Turks in these villages migrated with the Pomaks during the 1877-1878 Ottoman-Russian War (93 War) and some settled in this region with the Pomaks.

They said that their grandfathers preferred the mountainous, forest-like places where they migrated from Bulgaria when choosing their place of residence. Text collections of Çıtak dialects were compiled by interview method. The interviews were recorded with the recorder and then transcribed by us.

In this section, texts from Çıtak, Gacal and Pomak dialects are given.

B. Examination

This section is divided into 3 sub-sections:

I. Phonetic and Morphological Features of Çıtak Dialect

In this section, 7 phonetic and morphological features determined from the compilation texts are given for Çıtak dialect. Those features are exemplified from the compilation texts.

II. Fonetical Comparison With Other Dialects For Outstanding Features

In this section, the phonetic properties of Çıtak dialect are compared with Gacal and Pomak dialect.

III. Morphological Comparison With Other Dialects For Outstanding Features

In this section, the morphological properties of Çıtak dialect are compared with Gacal and Pomak dialect.

Conclusion

Contrary to what the locals think today in Anatolia, during the 1877-1878 Ottoman-Russian War and then Balkan Wars co-migrating Çıtak Turks with Pomak from Bulgaria to Turkey, they are not Pomak. Pomaks, today among themselves called Pomak; they speak a language that contains many Bulgarian and Slavic words. Non-Pomak people speak Turkish as we call it Pomak dialect. However, Çıtak Turks do not know this language they call Pomak language.

Although the mouths of Gacal, Pomak and Çıtak Turks, which originate from the same region as geographic regions and whose origin are based on Oguz Turks, are similar in terms of phonetic lengths and word stresses, they differ from each other in terms of morphological features.